

retmiştir (Beyrut 1406/1986, I, 137-403 ve II. cilt). 4. *Şerhu'l-Varakât fi'l-uşûl*. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin eserinin şerhi olup bir nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 269). 5. *Şilatü'n-nâsik fi şifati'l-menâsik* (el-Menâsik). Bir nüshası Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'dedir (*Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, neşredenin girişi, I, 44). 6. *Nuket 'ale'l-Mühezzeb li-Ebî İshâk eş-Şîrâzî*. İbnü's-Salâh'ın el-Mühezzeb'in pek az bir kısmını şerhettiği, Nevevî'nin de *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât*'ta bu şerhe başvurduğu belirtilmekteyse de eserin günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

C) Diğer Eserleri. 1. *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*. Müellifin temize çekmeye fırsat bulamadığı bu eseri çok beğenen Nevevî bazı biyografiler ekleyerek kitabı yeniden düzenleyip ihtisar etmeye başlamış, onun da tamamlayamadığı bu çalışmayı Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî ikmal etmiştir (Sübkî, I, 217; nşr. Muhyiddin Ali Necîb, Beyrut 1413/1992). Takıyyüddin es-Sübkî'nin *Müntehabü Tabakâti'l-fukahâ' li'bni's-Salâh* adlı bir çalışması bulunmaktadır. 2. *el-Müntehab mine'l-Mühezzeb fi zikri şüyûhi'l-mezheb li'l-Mu'tavva'i*. Ebû Hafs Ömer b. Ali el-Mu'tavva'i'nin Ebû'l-Tayyib Sehl b. Muhammed es-Su'lûk için kaleme aldığı *el-Mühezzeb fi zikri şüyûhi'l-mezheb*'den İbnü's-Salâh'ın yaptığı seçmedir. 3. *Hilyetü'l-İmâm eş-Şâfi'i* (nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, Dimaşk 1401/1981). 4. *Risâle fi nesebi Resûlillâh ve mevliidihi ve meb'âsihi* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2187, vr. 114^b-117^b). 5. *Risâle fi'r-rü'yâ*. Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdullah es-Selâmî'nin 386 (996) yılında gördüğü bir rüyada hadis ilmiyle ilgili olarak Hz. Peygamber'e sorduğu sekiz soruya aldığı cevapları ihtiva eden ve pek sağlam olmadığı anlaşılan bir rivayetin derlenmesiyle meydana gelmiş risâlenin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Lâleli, nr. 3720, vr. 137^a-141^b). 6. *Fevâ'idü'r-rihle* (er-Rihletü's-sarkıyye). Müellifin Horasan seyahati sırasında çeşitli kitaplardan derlediği bilgileri ihtiva ettiği belirtilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 836; II, 1297). Tâceddin es-Sübkî, İbnü's-Salâh'ın bazı mecmualarını gördüğünü kaydetmekte (*Tabakât*, IV, 117; V, 209, 246), çeşitli kaynaklarda ayrıca *Efrâdü'l-İlm* ve *et-Tahrîr* gibi çalışmaları zikredilmekte, Brockelmann, ona nisbet ettiği *Târîh üstûri li'r-Resûl 'aleyhi's-selâm* adlı bir eserin yazma nüshasının Floransa'da bulunduğunu söylemektedir (GAL, I, 442).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh eş-Şehrezürî, *Mukaddimetü İbnü's-Salâh* (nşr. Aîşe Abdurrahman Bintü's-Şâti'), Kahire 1411/1990, neşredenin girişi, s. 13-38; a.mlf., *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. Muhyiddin Ali Necîb), Beyrut 1413/1992, neşredenin girişi, I, 29-50; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII, 757-758; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 175-176; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 243-245; İbn Rüşeyd, *Mil'ül-aybe bi-mâ cümü'a bi-tûli'l-gaybe* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Tunus 1981, III, 217-219; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadîs*, IV, 214-218; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 140-144; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1430-1433; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 641-650*, s. 184-188; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), I, 217; IV, 117; V, 209, 246; VIII, 326-336; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 168-169; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 113-115; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Dimaşk 1367-70/1948-51, I, 20-21; II, 284; ayrıca bk. İndeks; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 60-61, 147-148, 355; *Keşfü'z-zunûn*, I, 48, 59, 70, 78, 156, 210, 465, 470, 720, 836; II, 1028, 1101, 1103, 1162, 1297, 1473, 1629, 1881, 2009; Rûdânî, *Şilatü'l-halef bi-meşvûli's-selef* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, s. 215, 245, 306, 398; Ahlwardt, *Verzeichnis*, II, 185, nr. 1389; Brockelmann, *GAL*, I, 440-442; *Suppl.*, I, 610-612; Lutfî Abdübedî, *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-muşavvere: et-Târîh*, Kahire, ts., II/1, s. 174; Münecid, *Mu'cem*, s. 83-84; Elbânî, *Mahtûât*, s. 65; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 94; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-sâmil*, III, 463-465; Abdülfettâh Ebû Guddê, *el-İsnâd mine'd-dîn ve şafha müsrika min târihi semâ'i'l-hadîs 'inde'l-muhaddişin*, Dimaşk-Beyrut 1412/1992, s. 107-112; A. J. Arberry, *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye fi mektebi Chester Beatty* (trc. Mahmûd Şâkir Saîd), Amman 1992-93, I, 500; II, 1124; J. Robson, "İbn al-Salâh", *EI*² (Fr.), III, 951; Muhsin Âbidî, "İbn Salâh", *DMBİ*, IV, 116-117.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBNÜ'S-SAYRAFI, Ebû Zekeriyâ (أبو زكريا ابن الصيرفي)

Ebû Zekeriyâ Cemâlüddin Yahyâ b. Ebî Mansûr b. Ebî-Feth el-Harrânî
(ö. 678/1279)

Hanbelî fakihî.

583 (1187) yılında Harran'da doğdu. İbnü'l-Hubeysî diye de anılır. Abdülkâdir b. Abdullah er-Ruhâvî ve Hammâd b. Hibetullah el-Harrânî'den, ayrıca 607'de (1210) gittiği Bağdat'ta İbn Taberzed, İbnü'l-Ahdar, İbn Menînâ, Ebû'l-Bekâ el-Ukberî, Ebû Muhammed İbnü'l-Gazzâl; Dimaşk'ta Ebû'l-Yümn el-Kindî, İbnü'l-Harestânî, İbn Mülâib, İbnü'l-Cülâcûlî, Ebû Abdullah İbnü'l-Bennâ; Musul'da Mahmûd b. Mevdûd'dan hadis dinledi. Dimaşk'ta Muvaffakuddin İbn Kudâme, Bağdat'ta Ebû'l-Bekâ el-Ukberî ve Ebû

Bekir İbn Guneyme el-Halâvî'den fıkıh öğrendi. Ukberî'den Arapça dersleri aldı ve *et-Tibyân fi i'râbi'l-Kur'an* adlı kitabını okudu.

Tahsil sırasında ve daha sonra uzun süre Bağdat'ta kalan İbnü's-Sayrafi burada ve Harran'da öğretim, fetva ve telifle meşgul oldu, birçok kitap istinsah etti. Ardından Dimaşk'a yerleşti; Emeviyye Camii'nde ders verdi. Aralarında Takıyyüddin İbn Teymiyye, Hâfız Abdülmü'min ed-Dimyâtî, Mes'ûd b. Ahmed el-Hârisî, Ebû'l-Hasan İbnü'l-Attâr, İbnü'l-Habbâz, Bedreddin İbn Cemâa ve Zehebî'nin bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. 4 Safer 678 (16 Haziran 1279) tarihinde Dimaşk'ta vefat etti ve Bâbü'lferâdis Kabristanı'na defnedildi. İbnü's-Sayrafi sünnete aşırı derecede bağlı, müttaki, bid'at ehline karşı sert ve hakkı söylemekten çekinmeyen bir âlimdi. Kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *Nevâdirü'l-mezheb*, *De'â'imü'l-İslâm fi vücûbi'd-du'a' li'l-imâm* (Müstansır-Billâh için yazılmıştır), *İntihâzü'l-furas fi men eftâ bi'r-ruḥaṣ*, *'Ukûbâtü'l-cerâ'im* (Dimaşk Valisi İftihârüddin el-Harrânî adına yazılmıştır), *Âdâbü'd-du'a'*.

BİBLİYOGRAFYA :

Yüninî, *Zeyl Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1374/1954, IV, 34; Bîrzâlî, *Meşveḥatü Kâdi'l-kudât Bedreddin İbn Cemâ'a* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Beyrut 1408/1988, II, 555-561; Zehebî, *Mu'cemü şüyûh* (nşr. Rûhiyye Abdurrahman es-Süyûfî), Beyrut 1410/1990, s. 648-649; a.mlf., *el-İşare ilâ vefeyâti'l-a'yân* (nşr. İbrâhim Sâlih), Beyrut 1411/1991, s. 369; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952-53, II, 295-297; İbn Tağrıberdî, *en-Nücmü'z-zâhire*, VII, 290; Burhâneddin İbn Müfliḥ, *el-Makṣadü'l-eşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Uzeymîn), Riyad 1410/1990, III, 87-88; Ebû'l-Yümn el-Uzeymî, *el-Menhecû'l-aḥmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût - Mahmûd el-Arnaût), Beyrut 1997, IV, 311-312.

AHMET ÖZEL

İBNÜ'S-SAYRAFI, Ebû'l-Kâsım (أبو القاسم ابن الصيرفي)

Ebû'l-Kâsım Tacü'r-rîase
Emînüddin Alî b. Müncib
b. Süleymân el-Kâtib et-Tenühî
(ö. 542/1147)

Fâtımî devlet adamı, tarihçi,
edip ve şair.

21 Şâban 463'te (25 Mayıs 1071) Kahire'de doğdu. Babası sarraf olduğu için İbnü's-Sayrafi diye anıldı. İyi bir öğrenim gördü. Dedesinin devlet dairelerinde kâtiplik yapmış olması onu da bu alana yö-

nelitti. İnşâ sanatını, Müstansır-Billâh zamanında Dîvânü'l-ceyş reisi olan Sikatül-mülk Ebû'l-Alâ Sâid b. Müferric'den öğrendi. Bir süre Dîvânü'l-ceyş ve Dîvânü'l-harâc'da kâtiplik yaptı. Ardından Âmir-Biahkâmillâh tarafından Sikatül-mülk ile beraber Dîvân-ı İnşâ'da görevlendirildi. Vezir Efdal b. Bedr, Ali b. Ahmed İbn Ebû Üsâme el-Halebî'nin yerine onu Dîvân-ı İnşâ'nın başına getirmek istediye de maiyeti buna engel oldu. Bu makama ancak Hâfız-Lidînillâh zamanında geçebildi (526/1132). Daha sonra hâmisî Efdal b. Bedr ile arasının açılması yüzünden bir süre görevinden uzaklaştırıldıysa da yazdığı edebî risâleler sayesinde kendisini affettirip tekrar dönmeyi başardı. Yeni vezir Me'mûn el-Batâihî döneminde de makamını korudu ve 20 Safer 542'de (21 Temmuz 1147) vefat edinceye kadar bu görevde kaldı.

Âmir-Biahkâmillâh devrinden günümüze ulaşan resmî belgelerin çoğunu İbnü's-Sayrafi kaleme almıştır; bu yazılarının ilki 495 (1101), sonuncusu 537 (1142) yılına aittir. Müsta'li-Billâh'ın 495'te (1101) ölümü ve yerine Âmir-Biahkâmillâh'ın halifelîğe getirilişine dair sicil, 501'de (1107) şemsi takvimin hicrî takvime çevrilmesiyle ilgili belge ve 518 (1124) yılında Me'mûn el-Batâihî'nin emriyle yazmış olduğu, "el-Hidâyetü'l-Âmiriyye fî ibtâli'd-da'veti'n-Nizâriyye" diye bilinen ve Müstansır-Billâh'ın kendisinden sonra imamlığa büyük oğlu Nizâr'ın değil küçük oğlu Müsta'li-Billâh'ın getirilmesini vasiyet ettiğini Nizâr'ın kız kardeşinin şahitliğiyle belgeleyen metin onun kaleminden çıkmıştır. Âmir-Biahkâmillâh ve Hâfız-Lidînillâh zamanında Fâtımî halifelerinin çeşitli törenler dolayısıyla yazdırdıkları belgelerin çoğunu da İbnü's-Sayrafi kaleme almıştır. Yâkût el-Hamevî ve ona dayanarak Safedî, İbnü's-Sayrafi'nin yazmış olduğu belgelerin dört ciltten fazla tuttuğunu rivayet etmektedir (*Mu'cemû'l-üdeba'*, X, 281; *el-Vâfi*, XXII, 229). Bu risâlelerin yaklaşık yirmi cilt olduğu da söylenmiştir.

Eserleri. 1. *el-Efdaliyyât*. İbnü's-Sayrafi, çeşitli konularda yazdığı edebî risâlelerin çoğunu Efdal b. Bedr'e ithaf etmiş, bu risâlelerden yedisi bir müstensih tarafından *el-Efdaliyyât* adıyla bir mecmuada toplanmıştır. *Risâletü'l-'afv*, *Risâletü reddi'l-mezâlim*, *Risâletü lümahi'l-mûlah*, *Risâletü menâ'ihî'l-karâ'ih*, *Risâletü Münâcâtî şehri ramazân*, *Risâletü 'akâ'ili'l-fezâ'il*, *Risâletü't-tedellî 'ale't-tesellî* adındaki risâleleri içine alan

ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshası bulunan mecmuayı (Fâtih, nr. 5410) Velîd Kassâb ve Abdülazîz el-Mânî yayımlamıştır (Dimaşk 1982). *Risâletü'l-'afv*'in müstakil bir neşrini de Hilâl Nâcî gerçekleştirmiştir (Bağdad 1976). 2. *el-İşâre ilâ men nâle'l-vezâre*. Fâtımî vezirleri hakkında telif edilmiş ilk kitap sayılan bu eserine müellif Fâtımîler'in birinci veziri Ya'kûb b. Killis ile başlamış ve kitabı ithaf ettiği Me'mûn el-Batâihî'nin vezirlik dönemine kadar (1122-1125) gelmiştir. Özellikle Hâkim-Biemrillâh devrinde (996-1021) görev yapanlar olmak üzere bazı vezirlerin biyografilerine yer vermediği gibi bazı kâtiplerinkini de son derece muhtasar tutmuştur. İlk defa Abdullah Muhlis tarafından yayımlanan eseri (*BİFAO*, XXV [1924], s. 49-112; XXVI [1926], s. 49-70), Eymen Fuâd Seyyid müellifin *el-Kânûn fî divâni'r-resâ'il* adlı kitabıyla birlikte tekrar neşretmiştir (Kahire 1990). 3. *el-Kânûn fî divâni'r-resâ'il* (*Kânûnû divâni'r-resâ'il*). Ali b. Halef'in *Mevâddü'l-beyân* adlı eserinden sonra müslüman Mısır'daki divan yazışmaları alanında telif edilmiş ikinci kitap olup eserde divanda görev alacak kişilerde bulunması gereken şartlar açıklanmıştır. Müellif bu kitabını, bir isyan sonucu vezirliği ele geçiren ve Ekim 1130 – Aralık 1131 tarihleri arasında bu makama kalan Vezir Ebû Ali Ahmed b. Efdal Kütüfât için kaleme almıştır. Ali Behcet tarafından yayımlanan eseri (Kahire 1905) Henri Massé Fransızca'ya çevirmiştir ("Code de la chancellerie d'état", *BİFAO*, XI [1914], s. 65-120). Kitabın ikinci bir yayımı da yukarıdaki eserle birlikte Eymen Fuâd Seyyid tarafından gerçekleştirilmiştir (Kahire 1990). 4. *Siye-rü't-târîh*. Ebû'l-Kâsım et-Tayyib b. Ali b. Ahmed et-Temîmî'nin tarihinden ihtisar edilmiştir. Devâdârî kitabın müellif nüshasını görmüş ve Fâtımîler'in kuruluş yıllarından Hâfız-Lidînillâh zamanına kadar olan dönemle ilgili haberler nakletmiştir. İbn Hallikân ve Makrîzî'nin İbnü's-Sayrafi'ye nisbet ettikleri, onun *el-İşâre* adlı kitabında bulunmayan nakiller de bu eserden alınmış olmalıdır.

İbnü's-Sayrafi ayrıca çağdaşı bazı şairlerin divanlarından seçmeler yapmıştır. Hilâl Nâcî bu seçmelerden bir kısmını *el-Muhtâr min şî'ri şu'arâ'i'l-Endelüs* adıyla yayımlamış (*el-Mevrid*, IV [Bağdad 1975], s. 105-138), Abdürrâzık Hüseyin de eseri yeniden neşretmiştir (Amman 1985). Kaynaklar müellifin *Kitâbü 'Umdeti'l-muhtâdege* ve *Kitâbü fi's-sûkr* adlı iki eserinden daha söz etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Kâsım İbnü's-Sayrafi, *el-Kânûn fî divâni'r-resâ'il* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1410/1990, neşredenin girişi, s. 1-26; a.mlf., *el-Efdaliyyât* (nşr. Velîd Kassâb – Abdülazîz el-Mânî'), Dimaşk 1982, neşredenin girişi, s. e-k; Silefi, *Mu'cemû's-sefer* (nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî), Beyrut 1993, s. 258; İbnü'l-Me'mûn, *Nuşûş min aḥbârî Mısır* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1983, s. 4; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdeba'*, X, 281; XV, 79-81; İbn Said el-Mağribî, *en-Nücûmu'z-zâhire fî hulâ hazreti'l-Kâhire* (nşr. Hüseyin Nassâr), Kahire 1980, s. 252-254; İbn Müyesser, *Aḥbâru Mısır* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1981, s. 138; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 270; II, 177; III, 334, 374; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, VI, 111, 507; Safedî, *el-Vâfi*, XXII, 228-233; Makrîzî, *İtti'âzû'l-hunefâ* (nşr. Muhammed Hilmi Muhammed Ahmed), Kahire 1416/1996, III, 185; Brockelmann, *GAAL Suppl.*, I, 489-490; Cemâleddin eş-Şeyyâl, *Mecmû'atü'l-vesâ'iki'l-Fâtımiyye*, Kahire 1958, s. 42-43; a.mlf., "İbn al-Sayrafi", *EP* (Fr.), III, 956-957; Muhammed Kâmil Hüseyin, *Fî Edebi Mısri'l-Fâtımiyye*, Kahire 1970, s. 342-348; Eymen Fuâd Seyyid, *Dirâsetü'n-naḥdiyye li-meşâdiri târihi'l-Fâtımiyyin fî Mısır, dirâsât 'Arabîyye ve İslâmîyye mehdât ilâ Maḥmûd Muḥammed Şâkir*, Kahire 1982, s. 157-158; İbrâhîm es-Sâmerâî, "et-Türâş ve Kitâbü'l-Efdaliyyât", *'Âlemü'l-kütüb*, VIII/1, Riyad 1987, s. 35-40; Sîmîn Muhakkık, "İbn Sayrafi", *DMBİ*, IV, 125-126.

EYMEN FUÂD SEYYİD

İBNÜ'S-SAYRAFÎ, Hüseyin b. Mübârek

(bk. İBNÜ'S-SİKA es-SAYRAFÎ).

İBNÜ'S-SAYRAFÎ el-HATÎB

(bk. HATÎB el-CEVHERÎ).

İBNÜ'S-SEDÎD, Fahreddin (فخر الدين ابن السديد)

Fahrüddîn Mâcid (Abdullâh)
b. Ebi'l-Fezâil Sedididdîn
b. Senâimülk el-Kibtî
(ö. 833/1430)

Memlûkler dönemi devlet adamı.

İbnü'l-Müzevvik diye de bilinir. Divan kâtipliklerinde hizmet gören bir Kıptî ailesindendir. İlk devlet hizmetine kâtip Sa'deddin İbn Gurâb'ın yanında başladı. Sultan el-Melikü'n-Nâsir Ferec zamanında (1399-1412) yükselerek "nâzirü'l-ceyş" ve bir süre için İbn Gurâb'ın yerine sır kâtipliği görevlerinde bulundu. Sultan el-Melikü'l-Mansûr Abdülazîz b. Berkûk'un kısa saltanatında da nâzirü'l-ceyş görevini sürdürdü. 809'da (1406) Ferec'in ikinci saltanatı döneminde İbn Gurâb'ın ölü-